

Arı Kuşları, Yunus Peygamber, Montaigne ve Entelektüeller

“Hakikati bulan, başkaları farklı düşünüyorlar diye, onu haykırmaktan çekiniyorsa hem budala hem de alçaktır. Bir adamın ‘Benden başka herkes aldanıyor,’ demesi güç şüphesiz; ama sahiden herkes aldanıyorsa o ne yapsın?”

Daniel Defoe

Bahçemizde yerini çok seven bir ada çayımız var. Öylesine boylandı ve öyle güzel eflâatun çiçekler açtı ki günün hangi saati yanından geçsem üzerindeki bal arılarının vızıltısını duyuyorum. Kesif kokulu ada çayı çiçekleri arasında gün boyu sanki bütün kovan sipariş yetiştirmek için koşuşturuyormuş gibi coşkulu bir trafik, hummalı bir çalışma sürüp gidiyor.

Ne aradıklarımı çok iyi biliyormuşçasına seri hareketlerle çiçekten çiçeğe konan arıları seyrederken yeni tanıştığım arı kuşlarını düşünüyorum. Arı ve çekirge başta olmak üzere neredeyse bütün kanatlı böcekleri avlayan ve insan sevmeyen yahut kendisini insana göstermeyen göçmen arı kuşlarının, çoğunlukla, sadece o zarif ötüşlerini dinleyebiliyorsunuz. Üstelik o zarif cıvıltıları başka kuşlarınkinden ayırabilmek terbiye edilmiş bir kulak gerektiriyor. Mayıs gibi, yorgun argın çayırlara ulaşan bu göçmen kuşlar, eylüldeki dönüş tarihine kadar, killi toprağa, yani yerin altına yaptıkları yuvalarında yavrularını büyütüyorlar. Onları coşkulu bir ressamın boya paletinden fırlamış canlı renkleriyle görmek büyük lütuf. Çünkü çok yüksekte uçup insana kendilerini göstermiyorlar. Bu sebeple ancak bilenler görmeseler de bir arı kuşunu hoş sesinden tanıyabiliyor.

Gözlerden uzak, bir yere ait olmaktan çok sürekli yollarda yaşayan ve hatta belki de yolun ta kendisi olan, yerin altında inzivaya çekilen, insanoğluna hiç güvenmese bile yine de arada bir sesiyle onun kulaklarını mest eden bu minik ve renkli kuş bana nedense hep entelektüelleri, hatta tam da Montaigne’i hatırlatıyor. Gençliğinde görgüsünü arttırmak amacıyla Avrupa’yı gezen ve nihayetinde çareyi ve kurtuluşu kendine dönmekte bulan; bunun için de kitaplarıyla hasbihal edebileceği şatosunun o meşhur kulesindeki çalışma odasına çekilen Montaigne’i.

Yirmi birinci yüzyıl adeta bir kendini beğenmişlik festivali çağı. Her yer, her mecra, her ortam; kendi kişiliklerine hayran, kendi hikâyelerinden gözleri kamaşmış,

başkalarının ilgisi için neredeyse dilenen, kendilerinin biricik ve özel olduklarını bütün dünyaya haykıran binlerce birey(imsiy)le dolup taşıyor. Bu insanlar sürekli kendilerinden, yapıp ettiklerinden, yiyip içtiklerinden, gittikleri mekânlardan, okuduklarından, izlediklerinden, yazdıklarından, ne kadar deli dolu olduklarından, çılgınlar gibi eğlendiklerinden, aşklarından, sevgililerinden bahsediyorlar. Onların her anını bloglardaki günlüklerinden, olur olmaz vakitte açtıkları canlı yayınlardan takip etmek mümkün. En mahrem ve en gündelik hâllerini fotoğraflarla veya videolarla fütursuzca paylaşıyorlar. İç dünya ile dış dünya arasındaki sınır, onlar için çoktan silinmiş durumda; dışadönüklükte sınır tanımıyorlar. Hayran olmaktan gözlerini alamadıkları, o biricikliğinden emin oldukları kişiliklerini bayram kutlar gibi benzerlerinden mürekkep kalabalıklarla paylaşmaktan çekinmiyorlar.

Evlilik tekliflerini, nişanlarını, düğünlerini, yıl dönümü veya doğum günü kutlamalarını görgüsüzce abartılarla yaşayıp paylaşırken kendilerini başkalarından farklı kılan şeyleri dile getirmeye ve göstermeye mecbur hissediyorlar. Fakat aslında sadece herkesle paylaştıkları şeyi, yani başka insanlarla müşterek sıradanlıklarını gözler önüne seriyorlar.

Yaşadığı dönemin ahmaklıklarını kavrayabilmek için kendi iç dünyasına çekilen Montaigne, aslında kendinden, kendi fikirlerinden bahsederek başkalarının insanlığına ve müşterek insan olma tecrübesine ayna tutma fikrinin mucidiydi. Çağdaşlarının cehalet ve aptallığına, onlarla arasına mesafe koyarak ve özel hayatına yoğunlaşarak uyum sağlayabilmişti.

Toplamda bin sayfayı geçen yüz yedi deneme kaleme aldı. Bu denemelerde antiklerin etik sorusu “nasıl yaşamalı”nın aksine, “nasıl yaşanır”dan türettiği, varoluşa dair pek çok temel soruya cevap aradı. Ölüm korkusuyla nasıl başa çıkılacağından kusurlarımızla nasıl barışacağımıza, eşinizle boş yere tartışmamayı nasıl becereceğinizden acı çeken bir dostunuzu nasıl teselli edeceğinize gündelik hayata ilişkin birçok soruya soyut cevaplar vermek yerine doğrudan kendisinin ne yaptığını ve neler hissettiğini anlatmayı tercih etti.

Kendine hayran ve biricikliğine iman etmiş yirmi birinci yüzyıl insanının aksine Montaigne, sadece kendini kınamak için kendine yönelir. Farkı da bu yaratır.

Çağdaşlarımız kendi hayatlarını gözümüze sokacak denli anlatmaya sevdalıyken aslında başka insanlar için yaşar. Oysa Montaigne kendi hayatını anlatırken insanlık için yaşar. Bu sebeple başka insanlar için yaşayanlar, onlara “benim gibi yaşamalısın” diye aslında – kendilerinin sandıkları – çoğunluğun beğenilerini dayatmaktan başka bir şey yapmazlar. Halbuki Montaigne aradıklarını kendisi için aramış, bulduklarını kendisi için bulmuştur.

Kendi karakterini bütün insanlara dayatmak yerine, kendi karakteri üzerinden hareketle bütün bir insanlığı anlamaya çalışan bu büyük yazarı okuyan herkesin içinde aynı ürperti uyanır: İyi ama bu herif benim hakkımda bu kadar çok şeyi nasıl bilebilir! Cevap aslında ne kadar açık: Kendisini bildiği için insanlığı da bilir.

Kendini bilmekten âciz bizler içinse, sergilediğimiz bütün bu temâşâ bize has özelliklerimizin insanlık için bilinemez olduğu ön kabulüne dayanıyor. Oysa kendini bilen bir insan için, aradan geçen dört yüz otuz seneye rağmen, bugün bütün yapıp ettiklerimiz hiç de muamma değildir. Kendi iç dünyası üzerinden insanlığa ulaşabilmek için kendisiyle insanlık arasına mesafe koyan her entelektüel, Montaigne gibi kulesinde inzivaya çekilmeye yahut arı kuşu gibi gözlerden ırak bir köşede yerin altına yuvasını yapmaya mecburdur.

Entelektüel, genel kanının aksine, toplumda bir konsensus sağlayacak müşterek sembolleri yaratan biri değil; bu sembolleri sorgulayan, eleştiren, kutsal sayılan gelenek ve değerlerin çifte standardını, ikiyüzlülüğünü, ırkçılığını ve cinsiyetçiliğini teşhis ve teşhir eden kişidir. Bunun için de hiçbir fikir ayrılığına ve toplumsal korodan bağımsız icra edilen sololara tahammülü olmayan tapınak şövalyelerinin veya akademik gardiyanların daima bir numaralı düşmanıdır. Tapınakların ve kutsal metinlerin kapı bekçileri aidiyete, yerli ve millî olmaya lüzumundan fazla değer atfederken, Said’in sürgün entelektüelleri arı kuşu gibi göçebedir.

Herkesin kendi kıcı üstüne oturmaya ve kendi bakış açısına mahkûm olduğu bu dünyada, entelektüeller başka bakış açılarından haberdar olmanın bedelini öderler. Bazen Yunus peygamber gibi otuz üç sene Ninova halkına tanrının kelamını anlattıktan sonra kendisine inanacak sadece iki kişi bulup kalabalıkların alaylarına maruz kalırlar. Fakat Yunus peygamber gibi bundan sıkılıp kaçamazlar; kaçsalar da

tanrının tesellisinden mahrumdurlar. O yüzden herkesin her şeyi bildiği bir çağda, alay konusu olacaklarını bilseler bile kendi inlerine çekilip modern hayatın kakofonisi içinde kendilerine özgü şarkılarını söylemeye devam ederler.

Modern zamanlarda entelektüel bir soytarıdır. Tıpkı Shakespeare tragedyalarında kimsenin işitmek istemediği hakikati dile getiren soytarılar gibi. Shakespeare'in belki de içinde soytarı olmayan tek tragedyası *Hamlet*'tir. Daha doğrusu orada da bir soytarı vardır fakat bu soytarı yirmi üç sene evvel gömülmüş Yorick'tir. Belki de bu nedenle oyundaki soytarının vazifesini Hamlet üstlenir. Düşünüp durmaktan, tartıp biçmekten eyleme geçemeyen bir entelektüel olarak Hamlet bir soytarıdır. Shakespeare haklıdır; modern zamanlarda hakikate insanlar ancak gülerek katlanabilirler. Ciddiyet iktidarın işidir, nükte ise entelektüel soytarıların. Çağımızı ucuz bir komediye çeviren de zaten budur.

Hakikate herkesin boynuna atlayacak ve ücretini ödeyen herkesin yatağına girecek bir fahişe muamelesi yapıldığında, ciddi ile gayriciddi arasındaki sınır da siliniverir: En ciddi ağızlardan gelen en ciddi açıklamalar aslında saçmalık derecesinde gayriciddidir fakat yine de ciddiye alınırlar. Soytarı muamelesi gören entelektüel ağızlardan çıkanlar ise hiç de gayriciddi olmamalarına rağmen asla ciddiye alınmazlar. Arı kuşları görünmez, Yunus peygamber duyulmaz, modern bir soytarı olarak entelektüel ise hep suçlanır.

Geçen gün Gazze protestoları nedeniyle Georgia'daki Emory Üniversitesi Felsefe Bölüm Başkanı Noelle McAfee polis tarafından gözaltına alındığında ciddi her meselenin gayriciddi ve gayriciddi her meselenin de ciddi bir veçhe kazandığı daha da görünür hâle geldi. Kendi üniversitelerinde asla böyle bir protesto gerçekleştiremeyecek ve üstelik kendi meslektaşları ofislerinde gözaltına alınır ve meslekten ihraç edilirken dilleri malûm yerlerine kaçan pek çok akademik gardiyan, bu olayı kınama yarışına girdi. Amerika'da gözaltına alınan bu felsefe profesörünün başına gelecekler hiç de bizim gayriciddi akademik gardiyanların varsaydığı gibi ciddi şeyler olmadı aslında. Meselâ bu şahıs hiçbir meslektaşı tarafından terörle iltisaklı olmakla ve vatan hainliğiyle suçlanmadı. Muhtemelen hiç yargı önüne de çıkmayacak. Daha da kuvvetle muhtemel olansa hiçbir muktedir tarafından "aydın müsveddesi" ve "sözde profesör" olarak itham edilmeyeceğidir.

Başka bir toplumun demokrasisinin işleyişindeki bozukluklar hakkında ahkâm kesenler, kendi kültürlerindeki tamı tamına aynı manzaralar karşısında mazeretler bulmakta ve suskun kalmakta mahirdirler. Ciddi olaylar karşısında gayriciddi bir tavır sergileyenlerin, gayriciddi bir olay karşısında bu kadar ciddileşmelerinden daha gayriciddi ne olabilir!

Herkesin duymak istediği bir saçmalığı dile getirenlerin ciddiye alındığı yerde, Hamlet'in çocukları olan modern entelektüeller kimsenin duymak istemediği bir hakikati söyledikleri için gayriciddi egemenlerce gadre uğrarlar. Hamlet "Zamanımız böylelerine hayran işte, böyle günün türküsünü çağırarlara!" dediğinden beri çok da bir şey değişmemiştir.

Çağına ters düşen bir insan yalnız, hatta işsiz kalabilir. Doğrudur. Fakat yalnızlık ve hatta işsizlik, her zaman sürüye uyup mevcut duruma hoşgörü göstermekten daha iyidir. Yunus peygamberin dahi yılgınlık gösterdiği bir dünyada bizler de umutsuzluğa kapılabiliriz fakat yine de ustalık arı kuşlarının ilhamıyla gözlerden irak şakırmaktadır. Ne mutlu uzaklarda bir başına kendi şarkısını söyleyenlere!

Gökhan Yavuz Demir, "Arı Kuşları, Yunus Peygamber, Montaigne ve

Entelektüeller" <https://www.fikirtepedi.com/deneme/ari-kuşlari-yunus-peygamber-montaigne-ve-entelektueller/> (Yayın Tarihi: 5 Mayıs 2024).